

# ОБРИСИ ДРЕВНЬОГО КИЄВА



## FACETS OF ANCIENT KIEV



# БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА



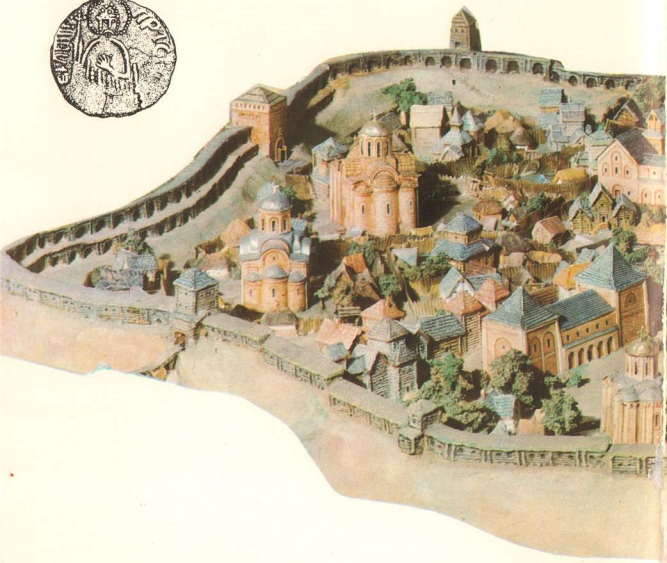
**UARTLIB.ORG**

UARTLIB@GMAIL.COM

# FACETS OF ANCIENT KIEV

Ю. С. Асєєв  
Yu. Aseyev

Photo-guide on the historic centre  
of 10th-13th century Kiev



KIEV MISTETSTVO PUBLISHERS 1981

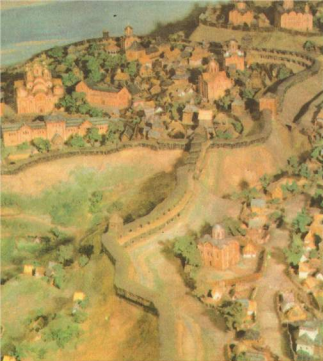
# ОБРИСИ ДРЕВНЬОГО КИЄВА

Фотопутівник по історичному  
центру Києва X—XIII століть

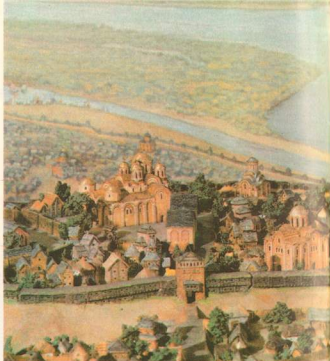


КИЇВ „МИСТЕЦТВО“ 1981





Старокієвська гора в X–XIII ст. Макет  
Starokievskaya Hill in the 10th–13th c. Model



Софійські ворота і забудова «города Володимира» в X–XIII ст. Макет

Sophia Gate and Vladimir's Town in the 10th–13th c. Model

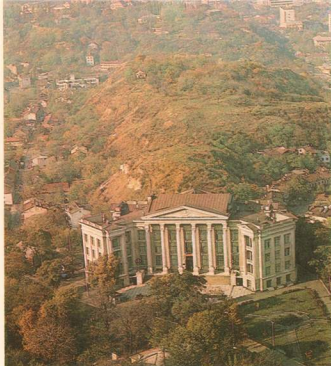
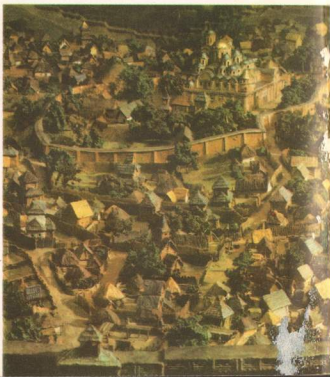
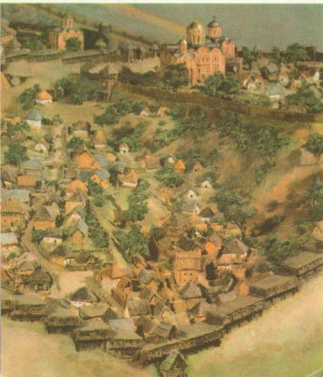
Лядські ворота і забудова східної частини «города Ярослава» в XI–XIII ст. Макет

Lyadskie Gate and eastern part of Yaroslav's Town in the 11th–13th c. Model



Забудова центральної частини «города Ярослава» в XI–XIII ст. Макет

Centre of Yaroslav's Town in the 11th–13th c. Model



Будинок Державного історичного музею УРСР на місці найдавнішого укріплення. На задньому плані – Замкова гора

The UkrSSR State Historical Museum located on the site of an old fortification. Zamkovaya Hill is showing in the distance

Золотоворітський сквер і початок вулиці Ярославів вал

The Golden Gate Public Garden and the beginning of Yaroslavov Val St.

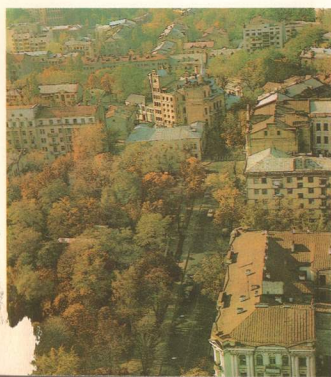


Вид з пташиного польоту на Андріївський спуск, Андріївську церкву XVIII ст. і на Поділ

Bird's-eye view of Andreyevsky Descent, the St. Andrew's Church (18th c.) and Podol district.

Сучасна забудова однієї з найдавніших вулиць Києва – Десятинної

Desyatynnaia St., one of the oldest streets in Kiev, as it is today





Про значення Києва для древньої Русі досить емоційно висловився літописець: «И то бо не возлюбит Киевского княжения, понеже вся честь и слава, и величество, и глава всем землям русским Киев» («Никонівський літопис», 6663 (1155 р.). Тут, на високому березі Дніпра, півтори тисячі років тому виникло місто східнослов'янського союзу племен — полян. Через кілька століть воно перетворилося у величину столицю Давньоруської держави.

Літопис описує заснування Києва так: «И быша три брата: единому имя Кий, а другому Шек, а третьему Хорив, и сестра их Лыбедь. Седяше Кий на горе, где же ныне увоз Боричев, а Шек селаше на горе, где же ныне зовется Шчековица, а Хорив на третьей горе, от него же прозваша Хоревичи. И створиша град во имя брата своего старейшого и нарекоша имя ему Киев» («Повість временних літ», вступ).

Сліди стародавніх поселень археологи знаходять на всіх трьох названих літописцем горах: Старокиївській, де нині міститься Державний історичний музей УРСР; Шчековиці, що зберегла назву до наших днів; і на Хорєвиці, яку ототожують із Замковою горою, або Киселівкою, що височить над Подолом.

На узвишші, над сучасним Андріївським парком (як вважають, це і був «Боричів узвіз»), близько VI століття нашої ери було споруджено укріплення, яке захищало розташовані внизу поселення, в тому числі споконвіку заселений Поділ.

В укріпленому городищі було язичеське святилище, а за ним, на плато, де згодом утворився центр столициного міста, височіли кургани язичеського некрополя.

Рельєф стародавнього Києва найкраще зберігся в долинах Подолу. Тут між горами Старокиївською, Замковою, Дитинкою, Шчековицею в'ються вулиці, які до наших днів донесли свої самобутні назви. Серед них — Гончарна і Кожум'язька, де жили київські ремісники. Мальовничий вид на них відкривається зі Старокиївської гори, якщо стати за будинком Історичного музею.

Ніжче мова йтиме не про весь стародавній Київ, а про його центральну частину — Гору, як її називали в давнину кияни.

Слід сказати, що Старокиївське плоскогір'я нещодавно самою природою було призначене для столициного міста. Зі сходу плато захищали придніпровські кручі, з півдня і заходу — річки Хороскили у бік Хрещатаї долини і кріски Либідь. В IX столітті, після об'єднання за князя Олега північної і південної Русі, Київ

стає столицею єдиної Давньоруської держави. Як свідчить літопис: «И седе Олег княжа в Киеве, и рече Олег: «Се буди мати градомъ русским»» («Повість временних літ», 6390 (882 р.).

З початку X століття тут будують князівські й боярські двори, в тому числі кам'яний терем, що згадується в літописі, де описуються події 945 року: «...над горою двор теремный, бе бо ту терем камен».

Найбільшого розвитку місто набуло наприкінці X і на початку XI століть, у період князювання Володимира Святославича і Ярослава Мудрого.

Наприкінці X століття, за князя Володимира Святославича, невелику церкву на Старокиївській горі перетворюється в міський центр — дитинець. Його площа розширюється до 10 гектарів, охоплюючи і частину території некрополя. Навколо дитинці будують з дубових зрубів городні — потужні, засипані землею укріплення, на яких ставили заборолу — дерев'яні стіни з бійницями. Перед городнями викопували рів, а із засипаних землею укосів нижньої частини укріплення утворювали вали. Дитинець, або «города Володимира», як його звичайно називають, мав троє воріт. Одні з них — Київські (північні) — вели на Поділ, другі (східні), що називалися згодом Михайлівськими, виходили на спуск до гирля річки Почайни, де була гавань стародавнього Києва, а треті, які дістали потім назву Софійських, або Батисвих (1240 року орди Батия прорвалися ними в дитинець), вели на південь, де на «поле вне града» ще збереглися високі кургани некрополя. До воріт з центру дитиниці, де був невеликий майдан Бабин торжок (перед Андріївською церквою, на початку Володимирської і Десятинної вулиць), ішли вулиці: по нинішньому Андріївському спуску на Поділ через Київські ворота; вздовж сучасної Десятинної вулиці — до Михайлівських воріт і вздовж Володимирської — до Софійських.

Вулиці поділяли дитинець на три неоднакові частини: північну, східну і південно-західну. В північній частині, де колись був стародавній «городок Кия», за Володимира Святославича споруджувався

грандіозний комплекс кам'яних об'єктів — кілька палаців і велика соборна церква Богородиці, або Десятинна (на її утримання Володимир виділяв десяту частину прибутків від своїх володінь — звідси і назва церкви).

Запрошені з Візантії майстри розпочали в 989 році будівництво церкви. Закінчилося воно в 996 році. В X—XII століттях це був придворний храм. Дальша доля церкви склалася трагічно. В 1240 році вона стала останнім рубежем оборони Києва під час монголо-татарської навали і була зруйнована. Під її уламками загинули останні героїчні захисники міста. На руїнах храму в XVII столітті споруджено невелику церкву, а в 1828—1842 роках за проектом архітектора В. Д. Стасова замість неї збудували невадло шодо архітектури церкву, згодом теж розібрану. Під час археологічних досліджень 1939 року виявлено фундаменти стародавньої споруди і старанно вивчено її залишки. Це був великий храм прийнятого тоді хрестокупольного типу з трьома вівтарними напівкруглими виступами (апсидами) на східному фасаді. З півночі, півдня і заходу до центрального ядра прилягали галереї. Завершувалася церква кількома куполами.

Є ряд реконструкцій Десятинної церкви, але достатніх даних про її первісні форми немає. За відомостями літопису та археологічними знахідками можна припустити, що всередині церква була багато прикрашена мармуром, мозаїками, фресками, предметами декоративно-прикладного мистецтва. Дуже красиві були підлоги з різноколірних фрагментів мармuru, порфіру і шиферу. У вигляді трофеїв Володимир привіз з Херсонеса кілька античних статуй, про що повідомляє літопис: «Взя же ида [ідоли.— Ю. А.] медяне две капиши, и 4 кони медяни, иже и ныне стоятъ за святою Богородицею...» («Повість временних літ», 6496 (988 р.). Можливо, що скульптури коней стояли перед входом до Десятинної церкви, як це було перед Софійським собором у Константинополі. Існує також припущення, що античні скульптури прикрашали майдан Бабин торжок. У наш час понад фундаментами Десятин-



ної церкви викликали кам'яні доріжки, які дають уявлення про план і масштаби стародавньої будівлі. За цими фундаментами на місці найдавнішого укріплення тепер стоїть будинок Державного історичного музею УРСР, споруджений за проектом архітектора І. Ю. Каракіса в 1937—1939 роках.

Перед Десятинною церквою була парадна площа, обрамлена з трьох боків кам'яними палацами. Навпроти церкви стояв західний палац. Це найбільша з усіх відомих давньоруських палацових споруд. Її довжина досягала 70 і ширина 12 метрів. Центральне приміщення палацу, квадратне в плані, очевидно, являло собою вежу. В бокових частинах були парадні й житлові приміщення. Залишки палацових споруд розкопано також на південь, на північний схід і на північний захід від Десятинної церкви. Південна будівля являла собою, мабуть, парадну залу (гридницю), а північно-західна належала, як гадають, до часів володимирівних. Палаці були багато прикрашені мозаїками і фресками і мали два, а може, й більше поверхів.

На південь від комплексу палаців та Десятинної церкви, на другому боці Володимирської вулиці нещодавно Київська археологічна експедиція Інституту археології АН УРСР виявила фундаменти ротоної — круглої в плані будівлі королів за часів цивільного призначення. Суаяч з характеру будівельної техніки, її споруджено наприкінці XII століття. Ротонда мала 20 метрів у діаметрі, її перекриття спиралися на стовп, що стояв у центрі.

Анаємб'ю майдану Бабин торжок замикала Хресто-звездявська церква, збудована в близько 1210 року. Вона стояла в створі головної вулиці на узвишші і була важливим орієнтиром міста. В 1747—1753 роках на її місці за проектом архітектора В. В. Растреллі споруджено Андріївську церкву — одну з найпрекрасніших архітектурних прикрас Києва. Від Бабиного торжка до Софійських воріт йшла головна вулиця. Тепер це частина Володимирської (від Андріївської церкви до Великої Житомирської). Праворуч і ліворуч за огорожами були

садиби бояр і монастирів. З північного боку — Мстиславів двір (можливо, там, де тепер будинок Центрального телеграфу, споруджений у 1903 році за проектом архітектора О. В. Кобелева в стилі модерн з використанням елементів давньоруського зодчества), з півдня — збудований у XII столітті Федорівський монастир. Залишки собору цього монастиря виявлено на місці садиб будинків № 9 і № 11 по Володимирській вулиці.

У літописах згадуються ще двори бояр Гордяти, Никифора, Воротишова, Чудіна, які були розташовані в дитинці і являли собою укріплені садиби — хорони, а також двори церковнослужителів (деместиків), будівлі заснованого в XI столітті Андріївського (Яничного) монастиря.

Софійські (Бативе) ворота являли собою потужну кам'яну квадратну вежу з проїздом. Її план, викладений над фундаментом червоним каменем, добре видно на перетині Великої Житомирської і Володимирської вулиці, поблизу будинку XIX століття — Старокиївської аптеки (вул. Володимирська, 11). Від Бабиного торжка до Михайлівських воріт вздовж огорожі Ярославового двора йшла вулиця по сьогодиншій Десятинній. За переказами, десь поблизу, на території, що була за доволинимирських часів поза городищем, стояли статуї язических богів. Тому місце біля нинішнього фунікулера називалось Перуновим пагорбом.

В XI—XIII століттях урядовим центром міста був Великий, або Ярославів, двір, розташований у східній частині дитиниці. Він являв собою комплекс палацових і господарських споруд за майданом посередині двору, де могли проводитись змагання вершників (про такі змагання повідомляє літопис кіт 1151 роком). Як адміністративний центр міста Ярославів двір згадується в літописах з другої половини XI століття. В 1183 році князь Святослав Всеволодович, герой «Слова о полку Ігоревім», збудував там церкву Василя — типову для стилю київської архітектури XII століття невелику споруду. На місці південної частини Ярославового двора в 1935—1937 роках за проектом архітектора Й. Г. Лангбарда споруджено великий адміністративний будинок, який

відіграє помітну роль у силуеті сучасного Києва.

Друга частина нагірного древнього Києва — це околне місто, або «города Ярослава». Про його будівництво в «Повісті временних літ» говориться: «В лето 6545 (1037 р.). Заложі Ярослав город великий, у него же града суть Златая врата: заложі же и церковь святых Софья, митрополью, и посемь церковь на Золотых воротех святых Богородица благоवेशенье, посемь святого Георгия монастырь и святая Ирины». Будівництво «города Ярослава» було прямим наслідком нового об'єднання Русі під владою київського князя, яке відбулось у 1036 році. Водночас воно диктувалось необхідністю зміцнення і прикрашення Києва, бо авторитет країни багато в чому залежав від авторитету її столиці.

Нова частина міста була більшою від «города Володимира» в сім з лишком кварталів і охоплювала територію в 72 гектари, тобто все Старокиївське плоскогір'я і його схили до Хрещатика. Потужні укріплення складалися із засипаних землею городень, які досягали 14 метрів у висоту і 25 метрів у ширину. Укріплення простягалися на 3,5 кілометра — від валу дитиниці на захід уздовж Великої Житомирської вулиці до Львівської площі, потім повертали на південь уздовж вулиці Ярославів вал. У районі Володимирської вулиці вони йшли на схід, спускалися по Малопадівній вулиці до місця, де тепер розкинулася площа Жовтневої революції, і далі повертали на північ, проходили повз Володимирську гірку і в районі нинішньої площі Калініна зливалися з укріпленнями дитиниці. За планувальною схемою, яка була розроблена ще інженерами стародавнього Риму і широко практикувалась у візантійському містобудуванні, «города Ярослава» мав чітку структуру. Дві головні вулиці (в римському містобудуванні вони називалися «кардо» і «декуманус»), перетинаючись під прямим кутим у центрі міста, закінчувалися міською брамою. Головна вулиця продовжувала напрям вулиці дитиниці. Вона йшла від Софійських воріт повз Софійський собор

з півночі на південь, у напрямі нинішніх Володимирської і Золотоворітської вулиць — і закінчувалася Золотими воротами — парадним в'їздом у Київ. Друга головна вулиця починалася біля західних (Львівських) воріт у районі сучасної Львівської площі і йшла із заходу на схід, уздовж нинішньої вулиці Поліни Осипенко, мимо Софійського собору і далі вздовж вулиці Калініна до площі Жовтневої революції, де були східні (Лядські) ворота. До воріт в'їздами сходились бокові вулиці: на захід — до Львівської площі, на схід — до площі Жовтневої революції. Вони збереглися до наших днів у плануванні старокиївської частини міста.

Нам невідомо, що являли собою Львівські і Лядські ворота. Є підстави вважати, що останні були кам'яними. Від Золотих воріт збереглися нижні стіни між проїздом, який прилягав до валів. Вони споруджені характерною для XI століття технікою «мішаної кладки» з цегли і каменю на вапняному розчині з домішкою цем'янки (товченої кераміки). Цем'янка надавала стінам давньоруських споруд рожевого кольору. Над проїздом Золотих воріт був бойовий поміст, а над склепінним проїздом — невелика церква Благовіщення. У плануванні Києва, в назвах Софійського собору і Золотих воріт вбачають аналогію з Константинополем, планування і забудова якого вважалася взірцем у середньовічному світі.

Київ за часів Ярослава суперничав з Царградом — Константинополем і прагнув «перейняти» його славу.

Центром «города Ярослава» став Софійський собор — видатна пам'ятка не тільки староруської, але й світової культури. В архітектурно-художньому задумі його творців злилися дві теми: тема об'єднання Русі під егідою Києва, в зв'язку з чим собор мав бути головним релігійним центром держави, «митрополією руською», і тема перемоги над ворогами, бо собор споруджено і як меморіал в пам'ять про розгром печенізьких орд «на месте, где же стоит ныне святая Софья, митрополья русская: бе бо тогда поле вне града» («Повість временних літ», 6544 (1036 р.).

Будівництво і прикрашання Софійського собору, як можна вважати, тривало з 1037 по 1044 рік. За типом це був великий п'ятинефний храм, оточений двома рядами галерей, з двома вежами і тринадцятигловим завершенням, що утворює пірамідальну композицію. Інтер'єр собору складався з анфілад — бокових приміщень, які групувалися навколо центрального яскраво освітленого простору.

Всесвітньовідомі мозаїки, серед яких виділяється величезне зображення боготатері — Оранти в центральній апсиді, прикрашають східну частину собору. З високою мистецькою майстерністю виконані мозаїки в головному куполі, на пілонах центральних стовпів, у головному олтарі. Мозаїки і фрески (іх збереглося близько трьох тисяч квадратних метрів) становлять художній ансамбль, один з найвидатніших у світовому середньовічному мистецтві. Мозаїчні підоги, мармурові деталі, шиферні орнаментовані плити доповнювали вбрання храму. Навколо собору і комплексу будинків митрополії в XI столітті споруджено кам'яний мур.

Перед Софійським собором, обабіч головної вулиці, що йшла від Золотих воріт, стояли монастирі Ірини і Георгія, які обрамляли парадний під'їзд до центральної частини міста. Судячи з розкопок фундаментів храмів цих монастирів, як і з розкопаної в 1911 році церкви на перетині Стрілецького провулка і Стрілецької вулиці, яка теж входила до ансамблю Софійського комплексу, ці будови являли собою п'ятинефні (або тринефні з галереями) собори, близькі за формами до Софійського, хоч і менші розмірами. Неподалік собору Ірининського монастиря в 1969 році в районі Ірининської вулиці було виявлено великі печі XI століття для випалювання вапна і рештки фундаментів палацової будівлі.

Цікаво відзначити, що всі монументальні споруди центру «города Ярослава» були поставлені під кутом щодо напрямку вулиці і їх було видно в мальовничій перспективі з магістралей, які вели до міського центру.

Від забудови древнього Києва, який

вражає своєю красою іноземців, мало що лишилося: ворожі навали, пожежі знищили палаци князів, багатющі садиби й монастирі, мальовничі вулиці. Але вціліли, хоч і в перебудованому вигляді, деякі храми XI—XII століть. І серед них — улавлений Софійський собор. У наступні віки його не раз відбудовували, реконструювали і ремонтували. У XVII—XVIII століттях будівля набуває рис архітектурного стилю українського бароко. В цей же час створюється новий архітектурний ансамбль барочних споруд — дзвіниця, трапезна палата з церквою, митрополичий дім, і монастирські корпуси.

Софійський центр огорожують кам'яним муром з вежею Південних воріт і багатим оздобленим ліпними прикрасами фронтоном Західних воріт (також званої Брама Заборовського).

Тепер весь Софійський ансамбль з древнім Софійським собором становить найцінніший комплекс пам'яток давньоруської і української архітектури і мистецтва.

Про східну частину «города Ярослава», що спускалась до Хрещатой долини, відомо мало. Можна припустити, що в напрямку нинішньої вулиці Постишева йшла дорога від Софійських воріт дитинця до східних (Лясдських) воріт «города Ярослава», і туди ж з сучасної площі Жовтневої революції вела дорога від Михайлівських воріт у напрямку теперішньої вулиці Паризької комуні. Значно більше відомо про забудову західної частини міста, де вулиці Велика Житомирська, Поліни Осипенко, Рейтарська і Ярославів вал йшли до західних воріт, розташованих на нинішній Львівській площі. Біля західних (Львівських, як вони раніше називались) воріт, очевидно, був тур, а перед воротами — багате передмістя Копирів кінець, де знаходилися боярські і купецькі двори й садиби. До воріт підходили головні шляхи з Вишгорода і Білгорода, звідки вели дороги на захід, північ і схід. Це місце йменувалося Дорогожичі. Назва його збереглася в одній з вулиць, що вели до Львівської площі, — Дорогожичків. Вороги звичайно наступали на Київ із заходу, і тому в давнину кияни говори-

ли: «Бе бо на Дорогожичах земля кровию полята».

Наприкінці XII століття на Копиревому кінці (де нині території Київського державного художнього інституту) знаходився, як гадають, новий княжий двір. У 1197 році князь Рюрик Ростиславич збудував там церкву Василя. Літописи повідомляють, що на Копиревому кінці в XI столітті були родовий монастир чернігівських князів (св. Симеона), а також збудована в 1121 році церква Іоанна. При розкопках у цьому районі виявлено фундаменти храму кінця XII століття, а також ще кількох споруд XI—XIII століть.

Від Копиревого кінця на Поділ у давнину йшов спуск (тепер це вулиця Смирнова-Ласточкіна).

Вулиці, розташовані між двома важливими магістралями західної частини міста — Великою Житомирською і Ярославним валом, утворюють тихі квартали старого Києва, забудовані в основному в XIX столітті. Характер київської архітектури XIX століття добре зберігся на вулицях Рейтарській, Поліни Осипенко, Стрілецькій, Рильською і Стрілецькому провулках. У XVII столітті тут були слободи стрілецьких і рейтарських полків, звідси і назви вулиць.

Під час земляних робіт, особливо копання траншей для газопроводу, в цих місцях було простежено давньоруську забудову. Багато нових даних про «город Ярослава» дали в останні роки дослідження Київської археологічної експедиції Інституту археології АН УРСР. Миська забудова мала садибний характер: на вулицю виходили тільки огорожі, а всі споруди (найчастіше це були двокамерний будиночок і господарські приміщення) містилися всередині досить тісної садиби. Напряму вулицю у давнину наближався до сучасного, тільки вони були значно вузкі і їх перетинали численні провулки. Третя частина нагірного Києва — Михайлівська гора — при Ярославі Мудрому заселялася слабо. В середині X століття тут було Перевеснище, де сітками ловили птахів, і урочище Чортове беремище (можливо, пов'язане з язичеським культом).

У 60-і роки XI століття князь Ізяслав Ярославич заснував у цьому місці багатий князівський Дмитрівський монастир. Близько 1087 року його син Ярополк закрив у цьому монастирі кам'яну церкву Петра, а в 1108 року князь Святополк Ізяславич збудував поряд собор Михайлівського Золотоверхого монастиря. В XVII—XVIII століттях собор перебудовувався і набирав зовнішній вигляд українського бароко. В такому вигляді він зберігся до XX століття і був розіграний у зв'язку з реконструкцією цієї частини міста.

Спочатку собор являв собою хрестовокупольний одноглавий храм з невеликою прибудовою — хрещальнею. Він був дуже схожий на Успенський собор Печерського монастиря. Очевидно, його будували майстри печерської школи.

Всередині споруду прикрашали мозаїки і фрески. Значну художню цінність становлять перенесені з апсиди Михайлівського собору величезна мозаїчна композиція «Євхаристія», яка знаходиться нині в Софійському музеї, а також окремі мозаїчні і фрескові зображення. На думку вчених, у створенні Михайлівських мозаїк міг брати участь великий художник Київської Русі Алліпій.

Тепер на схилах колишньої Михайлівської гори розкинувся улюблений парк киян — знаменита Володимирська гірка, де в 1853 році за проектом скульпторів В. І. Демут-Малиновського і П. К. Клодта та архітектора К. А. Тона споруджено пам'ятник Володимиру Святославичу. На південь від Михайлівського Золотоверхого собору виявлено фундаменти великої споруди XI століття, мабуть, Дмитрівського собору або церкви Петра.

Під час археологічних досліджень виявлено, а потім вивчено рештки численних кам'яних і дерев'яних будинків. Реставратори розчищали і відновлювали мозаїки і фрески в стародавніх церквах, історики архітектури реконструювали давньоруські будівлі. В малюнках та макетах відтворюється обрис древнього Києва. І тепер, з певною мірою вірогідності, ми можемо уявити златоголе місто на дніпрових кручах таким, яким воно було в епоху Київської Русі.



У наші дні будівництво в старому Києві ведеться з урахуванням міської специфіки, що склалася історично. Реставруються старі будинки і пам'ятки архітектури, архітектура нових споруд органічно пов'язується з навколишньою забудовою. І лише на Львівській площі, де стара забудова не становила історичної цінності, завершується створення великого архітектурного ансамблю в сучасних формах.

Свій 1500-річний ювілей столиця Радянської України місто-герой Київ зустрічає в світлому вбранні нових площ, магістралей і масивів. Давній центр столиці Київської Русі — Гора — має вигляд невеликого фрагмента на плані сучасного міста. Але квартали старого Києва, що зберегли численні реліквії його славної історії, завжди приваблюють киян і гостей, які люблять блукати спокійними і затишними старокиївськими вулицями.



На 1-й стор. обкладинки: Вид на Софійський собор

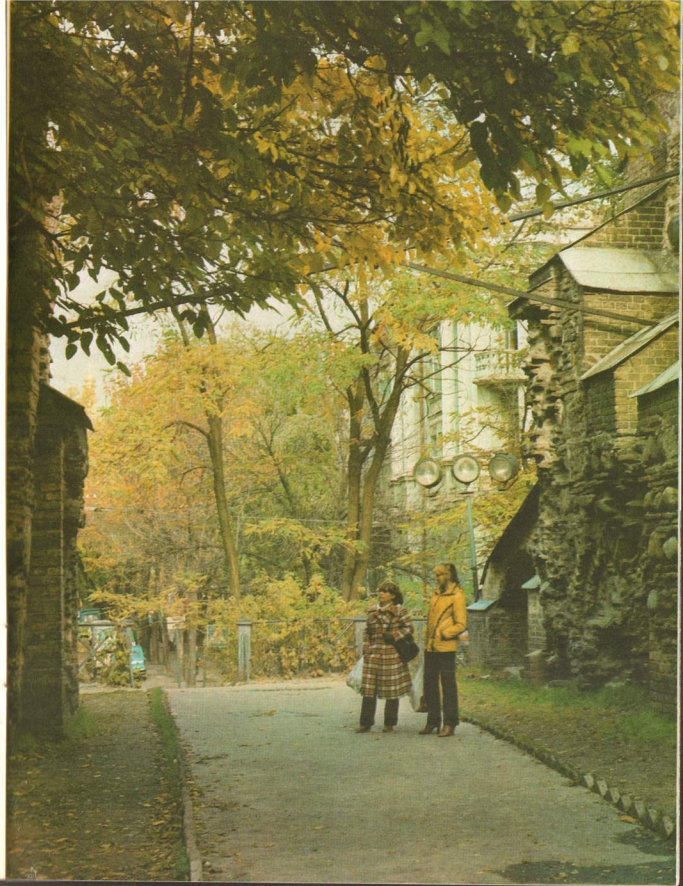
На 4-й стор. обкладинки: Скульптура В. З. Бородея «Засновники Києва»

На титулі: Дитинище древнього Києва. Макет

У виданні використані фотографії макета древнього Києва худ. Д. П. Мазюкевич та діорами древнього Києва худ. О. В. Казанського

Головна вулиця «города Ярослава» починалася від Золотих воріт

The main street in Yaroslav's Town began at the Golden Gate







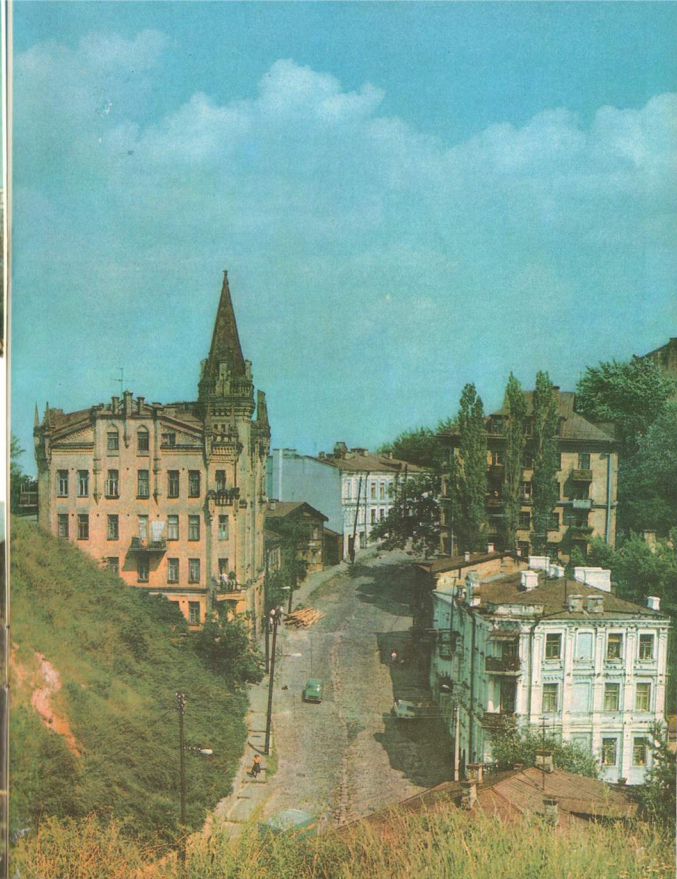
Панорама нагірного Києва  
з боку Дніпра

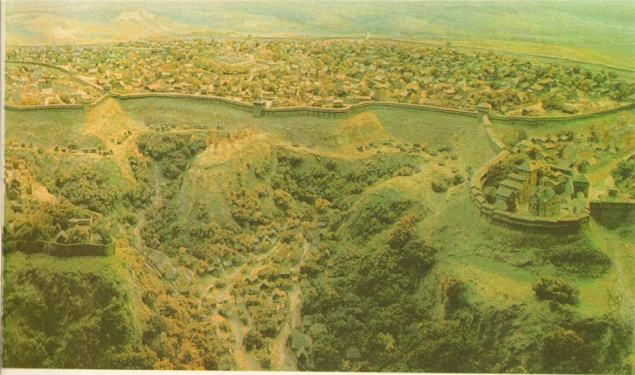
Panorama of Hill-Town Kiev  
as viewed from the Dnieper

Старокиївська гора  
Starokievskaya Hill



Андріївський спуск  
Andreyevsky Descent



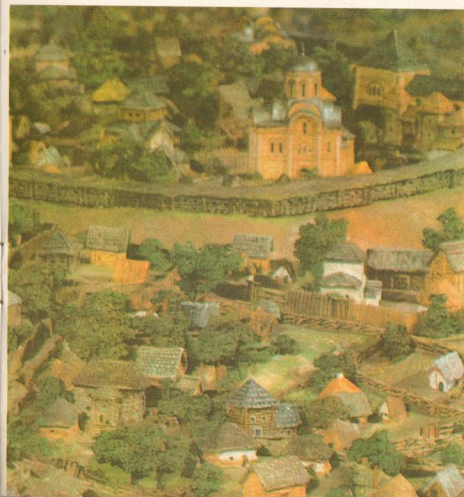
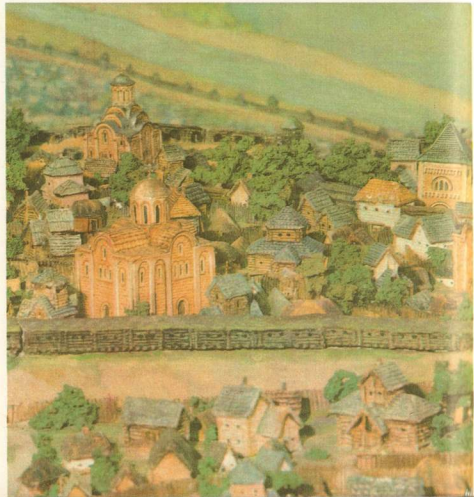


Панорама древнього Києва  
X–XII ст. (зліва направо:  
Поділ, Старокієвська гора,  
Замкова гора (на  
передньому плані), Гончари,  
Кожум'яки і Копирів  
кінець). Макет

Panoramic view of old Kiev,  
10th–13th c. (left to right:  
the Podol, Starokievskaya  
Hill, Zankovaya Hill (in  
the foreground), Gonchari,  
Kozhemyaki and Kopyrev  
Konefs areas). Model

Забудова частини «города  
Володимира»:  
Федорівський монастир  
XII ст. і  
Хрестовоздвиженська  
церква XIII ст. Макет

A section of Vladimir's Town:  
St. Theodore's Monastery,  
12th c.; Church of the  
Exaltation of the Cross,  
13th c. Model



Фрагмент забудови  
північної частини «города  
Ярослава». На задньому  
плані – споруди «города  
Володимира». Макет

Northern section of  
Yaroslav's Town.  
Vladimir's Town is showing  
in the background. Model





Десятинна церква X ст. і палацовий ансамбль навколо неї. Макет

The Church of the Tithes in the 10th c. and the adjoining palace ensemble. Model

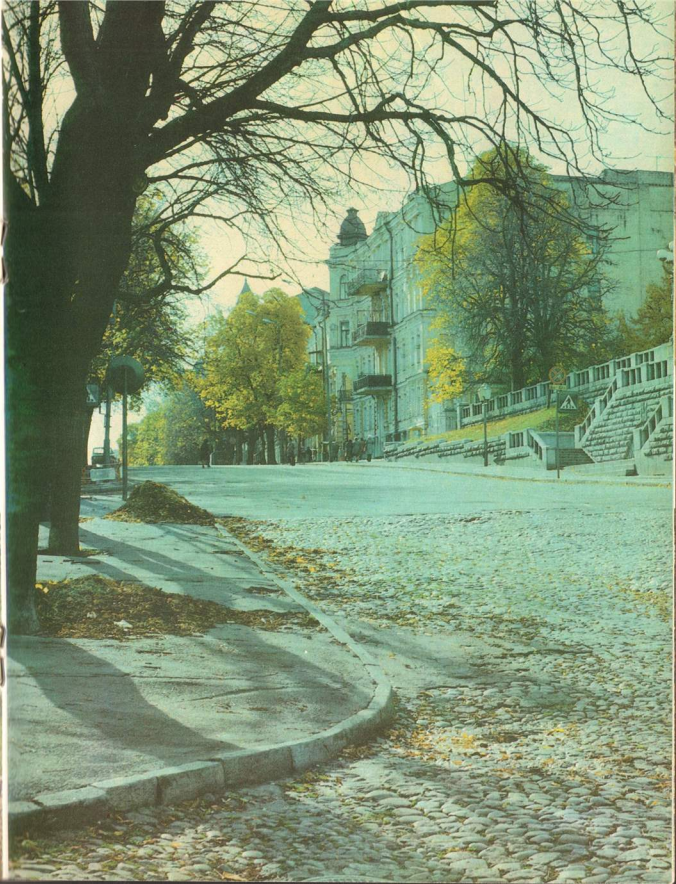
Тут стояла Десятинна церква

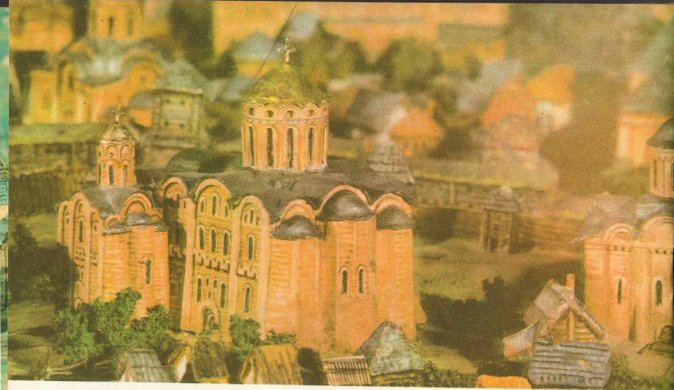
The spot where the Church of the Tithes was formerly located



Початок Володимирської вулиці — місце древнього Бабиного торжка

The beginning of Vladimirskaia St. is the site of the Babin Torzhok





Михайлівський Золотоверхий монастир  
і забудова Михайлівської гори в XII ст.  
Макет

St. Michael's Cathedral of the Golden Top  
and Michael's Hill in the 12th c. Model

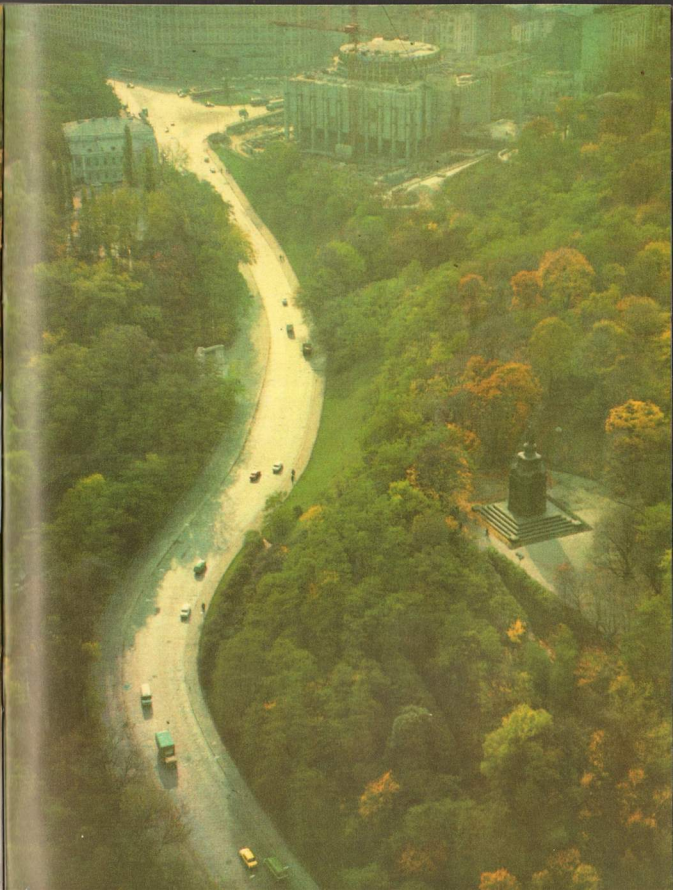
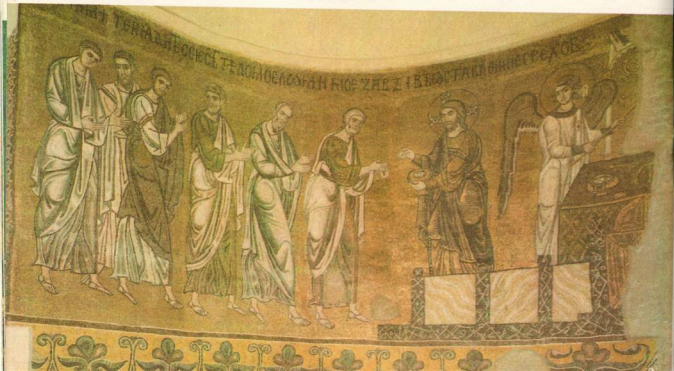
Мозаїка XII ст. з апсиди собору Михай-  
лівського Золотоверхого монастиря

Mosaic of the 12th c. from the apse of St.  
Michael's Cathedral of the Golden Top



Вид з пташиного польоту на  
Володимирський спуск і Володимирську  
гірку (південний бік Михайлівської гори)

Bird's-eye view of Vladimirs'ky Descent and  
Vladimir's Hill (southern slope of Michael's  
Hill)



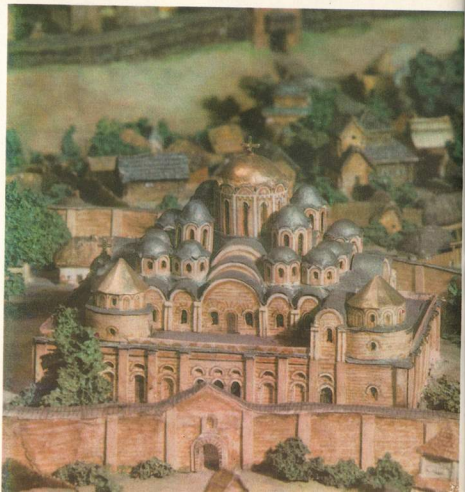




Площа Богдана Хмельницького і Володимирська вулиця  
Bogdan Khmel'nitsky Sq. and  
Vladimirskaia St.

Софійський собор в XI ст.  
Макет

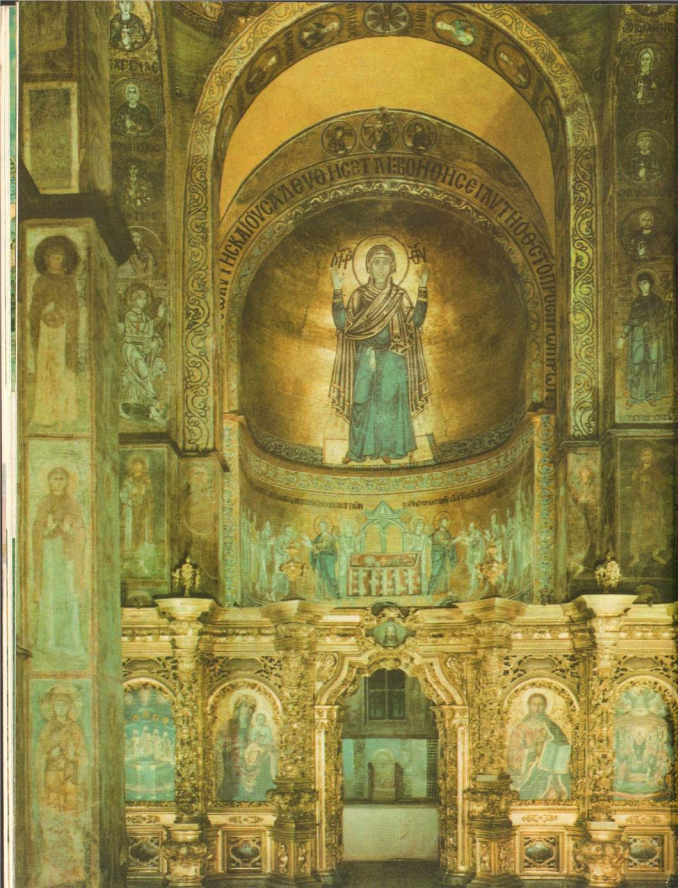
St. Sophia Cathedral in the  
11th c. Model



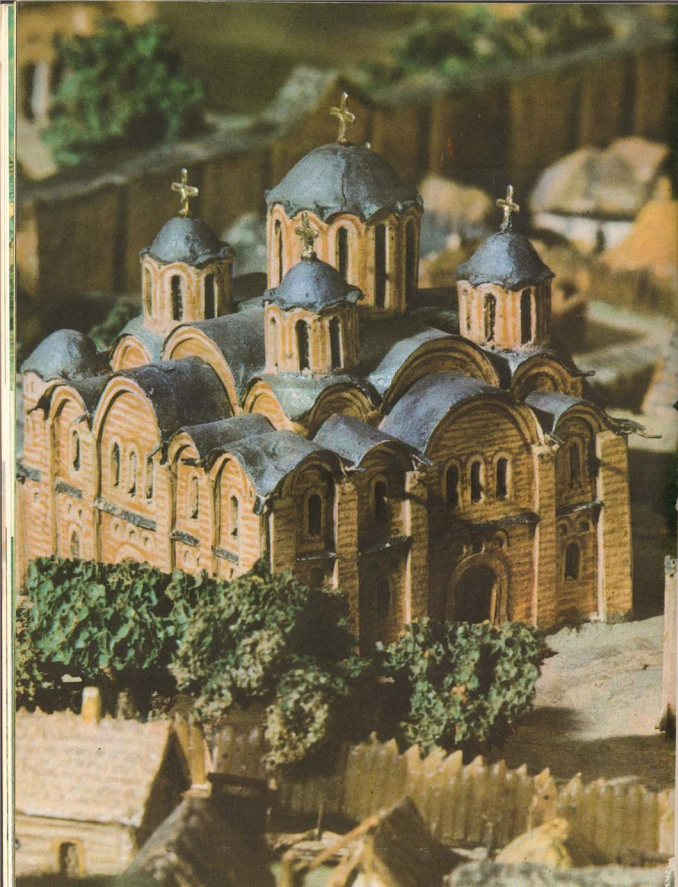
Софійський собор.  
Сучасний вигляд  
St. Sophia Cathedral  
as it is today

Інтер'єр Софійського  
собору  
Interior of St. Sophia  
Cathedral

«Архангел Гавриїл». Мозаїка  
Софійського собору. XI ст.  
Archangel Gabriel. Mosaic of  
St. Sophia Cathedral. 11th c.







The importance of Kiev in the state of Old Rus was well put by a twelfth-century chronicler: "None whosoever could fail to admire the Kievan Principality which has brought honour and glory and majesty unto Kiev and made her the head of all the lands of Rus" (*Nikon's Chronicle* dated 6663\* or 1155 A.D.). The town was first raised on the high hill near the River Dnieper fifteen hundred years ago by the allied East-Slavic tribes known as the *Polyane*, and after a few centuries it grew into the grandiose capital of the Old Rus state.

One chronicle depicts the founding of Kiev as follows: "There were three brothers: one was Kiy, another Shchek and a third Khoriv, and they had a sister called Lybed. Kiy settled on the hill where now the Borichev Descent runs, and Shchek settled on the hill which is now called Shchekovitsa, and Khoriv settled on a third hill named Khorevitsa, after him. And they built the town in honour of the eldest brother and named it Kiev" (*A Tale of Bygone Years*, Introduction).

Archaeologists have found traces of ancient habitations on all the three hills mentioned by the chronicler. These are Starokievskaya Hill where the building of the USSR State Historical Museum now stands, Shchekovitsa which still bears the original name, and Kiselyovka or Zamkovaya Hill which has been identified as Khorevitsa and rises over the Podol district of the city. On the hilltop overlooking the present-day Andreyevsky Descent (believed to be the Borichev Descent mentioned in the chron-

icle), a stronghold was erected supposedly around the sixth century which afforded protection to the settlements scattered below, including the very old inhabited district known as the *Podol*. Within the fortified walls there was a pagan sanctuary. Outside the enclosure, the burial mounds of a pagan necropolis arose on the plateau which in the future was to become the centre of the capital city. It is in the valleys of the *Podol*, though, that the relief of ancient Kiev has best been preserved. The streets winding here among the Starokievskaya, Zamkovaya, Detinka and Shchekovitsa hills include those which even today retain their original names, e. g., Goncharnaya (Potters') and Kozhemyatskaya (Curriers') streets where these craftsmen once lived. The best view of these picturesque streets may be seen from the slopes of Starokievskaya Hill behind the Historical Museum.

We shall not speak further here of ancient Kiev as a whole but only of the central part called the "Hill Town" by Kievites of olden times.

It should be noted that nature itself seems to have made the Old-Kiev Plateau an ideal site for a capital city. The sheer banks of the Dnieper on the east, the steep slopes rising from the Kreshchataya Valley and the Lybed River to the south and west were Kiev's natural defences.

In the 9th century, Kiev became the capital of the Old Rus state with the unification of the northern and southern Russian lands under the rule of Prince Oleg (in 882 according to a chronicle of the time). As the chronicle runs, "And Oleg came to rule in Kiev and Oleg announced: 'This is to be the mother of Russian towns'" (*A Tale of Bygone Years*, 6390/882 A.D.).

At the beginning of the 10th century, it was here that the courts of the princes were built, and the boyars' manors. A chronicle recording the events of 945 A.D. gives this

\* The dates in the chronicles represent the year from the 'foundation of the world'

Собор Ірининського монастиря в XI ст.  
Макет

Cathedral of St. Irene's Monastery in the  
11th c. Model

description: "...on top of the hill rose the court palace which was a tower of stone" (*A Tale of Bygone Years*).

The subsequent development of the ancient city reached its peak in the late 10th and early 11th centuries under Prince Vladimir Svyatoslavich and Prince Yaroslav the Wise. Towards the end of the 10th century in Prince Vladimir's reign, the small stronghold on Starokievskaya Hill expanded into a citadel forming the central part of the city. The Citadel, known as the *detinets*, included part of the necropolis territory, its area increasing to 10 hectares. It was encircled by strong fortifications consisting of a base of hewn oak logs filled in with earth, above which rose wooden walls with apertures for archers to shoot from. A moat was dug along the outer perimeter and the earth removed piled up to strengthen the fortification ramparts. The Citadel, or Vladimir's Town as it was commonly referred to, had three gates. The north one, called the Kiev Gate, led to the *Podol*; the east one, later called Michael's Gate, opened onto the road leading to ancient Kiev's harbour at the mouth of the Pochaina River; the third, later to be named Sophia or Batu's Gate (for through this gate the hordes of Batu Khan broke into the citadel in 1240 A.D.) opened to the south where the high barrows of the necropolis were still preserved which was then called the "field beyond the town."

In the centre of the Citadel there was a small square called *Babin Torzhok* (Women's Market) located in front of St. Andrew's Church from which point Vladimirskaaya St. and Desyatinnaya St. now take their start. From here, a passage now known as the Andreyevsky Descent led down to the *Podol* through the Kiev Gate, while Michael's Gate and Sophia Gate could be reached by walking from the Market along streets which followed more or less the same direction as do present-day Desyatinnaya St. and Vladimirskaaya St. respectively. Streets dividing the Citadel into three unequal parts. In the northern part where Kiy's stronghold had once stood, Prince Vladimir constructed an impressive group of stone buildings which included a number of palaces and a large cathedral called the

Church of Our Lady or Desyatinnaya, the Church of the Tithes (Vladimir paid one-tenth of the income from his lands for the church's upkeep – thence its name).

Erection of the church was begun in 989 A.D. by master-builders invited from Byzantium, and completed by 996. From the 10th to the 12th century, the cathedral served as the main church of the princes' court. It met its rather tragic end in 1240 when it became the last stronghold of resistance by the city's defenders during the siege of the Tartar-Mongols. In the end, the church was destroyed crushing under its rubble the last defenders of the city. A small church was built from its ruins in the 17th century. In 1828–1842 a church of rather poor design by the architect V. Stasov was built to replace it, but this was later pulled down.

The remnants of the original structure were thoroughly studied during the archaeological investigations conducted in 1939 which also led to the discovery of the original foundations. Apparently, it had been a fairly large structure of the then prevalent cruci-domed pattern with three semicircular apses projecting eastwards, and cloisters running along the other three walls. The church had been surmounted with several domes.

Several attempts have been made to build a model conveying the structure's original appearance. However, there is simply insufficient evidence for such a model to be convincing. References contained in chronicles as well as archaeological finds give reason to believe that its interior was decorated with marble ornaments, mosaics, frescoes and various works of applied art. The mosaic floors composed of marble, porphyry and slate must have looked particularly attractive. As part of his war trophies, Vladimir had brought back a number of classical Greek statues from Chersonesus. The chronicle *A Tale of Bygone Years* (6496 /988 A.D./) mentions this, saying that he "took away two copper statues of idols and four copper horses, and these still stand behind the Church of Our Lady." It is possible that the entrance of the Church of the Tithes, like that of Constantinople's St. Sophia Cathedral,

was flanked with sculptures of horses. The classical statues are supposed to have adorned *Babin Torzhok* Square.

Stone paths have recently been laid on the site of the Church of the Tithes retracing the original foundations and thus giving an accurate idea of the dimensions and plan of the ancient structure. The adjoining site of the initial fortification is now occupied by the building of the UkrSSR State Historical Museum designed by architect I. Karakis and raised in 1937–1939.

The Church of the Tithes overlooked what was then Kiev's main square where public ceremonies were usually held. Stone palaces were grouped along the remaining three sides of the square. Facing the church across the square was the Western Palace. The structure was twelve metres wide with a length of up to seventy metres which made it the largest of all known palaces of the Rus period. In all probability, the central room having a square floor-plan was the base of a tower, while the wings must have been used as reception rooms and living quarters. Remains of palatial buildings have also been discovered south, north-east and north-west of the Church of the Tithes. The southern structure served probably as the main hall. The building on the northwest is believed to predate Vladimir's reign. The palaces had two stories, possibly more, and were lavishly decorated with mosaics and frescoes.

On a site located across Vladimirskaaya St. and south of the Church of the Tithes complex, foundations of a circular-shaped construction – more than likely a rotunda – have recently been discovered by the Kiev Archaeological Expedition sponsored by the Institute of Archaeology of the UkrSSR Academy of Sciences. The structure must have served some kind of civil purpose and, judging by the building techniques, it was apparently raised late in the 12th century. The rotunda had a diameter of twenty metres and the roof was mainly supported by a central pillar.

The ensemble around *Babin Torzhok* Square was completed by the Church of the Exaltation of the Cross built approximately about 1210 A.D. Raised on an elevation directly opposite the main street, this was a major

landmark. It was on this site that St. Andrew's Church was built between 1747–1753, designed by the outstanding Russian architect V. Rastrelli and now regarded as one of Kiev's most beautiful pieces of architecture.

The city's main street then ran from the *Babin Torzhok* to the Sophia Gate. Its course now coincides with the stretch of present-day Vladimirskaaya St. from St. Andrew's Church to its intersection with Bolshaya Zhitomirskaya St. Along both sides of the main street were fenced enclosures containing boyars' mansions and houses owned by monasteries. A compound identified as Mstislav's Mansion is known to have been on the north side of the street, probably on the site now occupied by the Kiev Telegraph Office built in 1911 and designed by architect A. Kobelev in "modern" style but employing various elements of the Old Rus art. St. Theodore's Monastery stood on the south side. Both architectural ensembles are ascribed to the 12th century. The remnants of what must have been the cathedral of St. Theodore's Monastery have been discovered in the courtyards of buildings numbered 9 and 11 Vladimirskaaya St.

Among the manors located within the Citadel, the chronicles mention those belonging to boyars Gordyata, Nikifor, Vortislav and Chudin. It was customary to wall in such manors for defence. Also mentioned are houses of the clergy, as well as buildings of St. Andrew's (Yanchin) Monastery founded in the 11th century.

The Sophia Gate was a mighty square-shaped stone tower with a thoroughway passage. Nowadays one can see its ground-plan paved in red stone at the intersection of Bolshaya Zhitomirskaya and Vladimirskaaya streets near the nineteenth-century building of the Starokievskaya Pharmacy at 11 Vladimirskaaya St. The street leading from *Babin Torzhok* to Michael's Gate followed the course of present-day Desyatinnaya St., running along the walls of Prince Yaroslav's Palace Court.

Legend has it that statues of pagan gods stood somewhere nearby outside the city proper in the times before Vladimir reigned. Presumably, this is why a certain place near



the present-day funicular railway was once called Perun's Hill, after one of the pagan gods.

In the 11th century right through to the 13th, the city administrative centre was the Bolshoi or Yaroslav's Palace Court situated in the eastern part of the Citadel. This was a large complex of palaces and auxiliary buildings with a square large enough to hold equestrian competitions (such competitions are actually mentioned in a chronicle dated 1151 A.D.). As the administrative centre of the city, Yaroslav's Palace Court figures in chronicles beginning with the second half of the 11th century. In 1183 Prince Svyatoslav Vsevolodovich, the hero of *The Lay of Igor's Host*, built St. Basil's Church in the inner court – a rather small structure typical of twelfth-century Kiev architecture. From 1935 to 1937 a large administrative building was constructed on the southern part of the territory once occupied by Yaroslav's Palace Court. Designed by architect I. Langbard, this building is quite prominent in the skyline of Kiev today.

Another part of Hill-Town Kiev was the outer town known as Yaroslav's Town. The chronicle *A Tale of Bygone Years* contains the following description of its foundation: "The year 6545 /1037 A.D./ Yaroslav founded a great town, and the town had the Golden Gate; he founded also the Church of St. Sophia, and he set upon the Golden Gate the Church of the Annunciation; then he founded the Monastery of St. George and also that of St. Irene." The building of Yaroslav's Town was the direct result of the reunification of the Rus lands under the supreme rule of the Prince of Kiev in the year 1036 A.D. This latest expansion of the city was simultaneously caused by the necessity of improving Kiev's defences and increasing its splendour, in so far as the authority of the State depended a great deal on the authority of its capital city.

The new part of the city increased by seven-fold the territory of the original Vladimir's Town covering an area of 72 hectares, and including the whole of the Old-Kiev Plateau together with its slopes down to present-day Kreshchatik St. It was encircled by a

powerful defensive earth-filled wall that was 14 metres high and 25 metres wide. The overall length equalled 3.5 kilometres, forming a line of outer fortifications running westwards from the original wall of the Citadel along today's Bolshaya Zhitomirskaya St. till they reached Lvovskaya Square where they turned south along Yaroslavov Val St. In the vicinity of Vladimirskaia St. the wall turned eastward and descended along Malopodvalnaya St. to a point where October Revolution Square is now situated. From there, it turned north and ran past Vladimir's Hill to merge with the fortifications of the Citadel in the region of present-day Kalinin Square.

Yaroslav's Town was laid out in keeping with a clearcut pattern first introduced in ancient Rome and widely used for urban planning in Byzantium. According to this plan, two main streets, each having gateways at both ends, ran in straight lines through the town intersecting at a right angle in the centre. One of the streets continued in the direction of the Citadel's main street, running north-to-south from the Sophia Gate past St. Sophia Cathedral towards today's Vladimirskaia and Zolotovorskaya streets and ending at the Golden Gate which was then the main entrance to the city. The second main street began at the West (Lvov) Gate in the vicinity of today's Lvovskaya Square and followed a west-to-east course along present-day Polina Osipenko St., past St. Sophia Cathedral and along today's Kalinin St. to October Revolution Square where it ended at the South (Lyadskie) Gate. Streets fanning out from Lvovskaya Square and October Revolution Square are a survival of those times, when side streets in the west and the east of the city were laid out to converge at the city gates. Little is known about the Lvov and Lyadskie gates although available information on the latter suggests a stone gatehouse. On the other hand, some remnants of the Golden Gate still exist. They include fragments of the lateral walls which ran across the earthworks forming a ground-floor thoroughway passage. The walls were laid with bricks and stones in accordance with the mixed masonry technique typical of the 11th century. The lime mortar con-

tained powdered ceramics which gave all Old Rus structures a reddish tint. The small Church of the Annunciation was built directly over the thoroughway passage vault, while a small battlement hung directly above the entrance. The names of the St. Sophia Cathedral and the Golden Gate as well as the general layout suggest that in some features Yaroslav's Town was patterned after Constantinople which in medieval Europe was regarded as a model city from the viewpoint of urban planning and development. Under Prince Yaroslav, Kiev actually competed with Tsargrad, as Constantinople was called in Old Rus, and strove to 'rival' its glory. The most important building of Yaroslav's Town was the St. Sophia Cathedral – a monument now universally recognized to be of worldwide importance. The underlying artistic conception of its creators comprised two major themes. The cathedral was to become the main religious centre of the state and in this capacity it was to symbolize the unification of the Russian lands under Kiev. The other theme was that of triumph over the enemies of Rus, since the cathedral was also built to commemorate the final rout of the Pechenegs nomads at the "place whereupon Saint Sophia now stands: this was then but a field out of town". (*A Tale of Bygone Years*, 6544 /1036 A.D./). For all we know, the construction of the cathedral and the finishing work lasted from 1037 to 1044. It was a large five-aisle temple with two rows of galleries running along three sides, with two towers and thirteen domes arranged in pyramidal form. The interior consisted of a series of lateral chambers and aisles grouped around the brightly illuminated nave. World-famous mosaics decorate the eastern part of the cathedral – especially worthy of mention is the majestic image of the Virgin Orans rising over the central apse. The mosaics on the main dome, on the pillars of the central area and those in the main apse were executed with great artistic skill. The mosaics and the frescoes, of which about three thousand square metres have been preserved, combine to make one of the most remarkable artistic ensembles in the world of medieval art. Other elements of

the interior decor once included mosaic floors, marble details and ornamented slate slabs. A stone wall was built around the St. Sophia architectural ensemble in the 11th century.

The monasteries of St. Irene and St. George flanked the main route of approach to the city centre, standing in front of St. Sophia Cathedral on either side of the street which led from the Golden Gate. Excavations of the foundations of the cathedrals of these two monasteries as well as of the remains of a church discovered in 1911 which stood at the intersection of today's Streletsky Lane and Streletskaia St. and was part of the St. Sophia Cathedral complex led to the assumption that each monastery church consisted of five aisles (or of three aisles with side galleries), and was smaller than St. Sophia Cathedral but rather similar in design. Not far from the cathedral of St. Irene's Monastery, large eleventh-century lime kilns were discovered in 1969, and also remnants of the foundations of a palace.

It is interesting to note that all major buildings of Yaroslav's Town were set at an angle to the centre lines of the main streets which added effectiveness to the picturesque view. Little remains of that ancient Kiev which used to impress foreign guests with its grandeur. Invading enemies and fires destroyed palaces of princes, rich monasteries and mansions and picturesque streets. However, a number of church buildings of the 11th–12th centuries have survived, even though their appearance has been altered. These include the celebrated St. Sophia Cathedral. In the subsequent centuries it underwent numerous reconstructions, restorations and repairs. In the 17th–18th centuries the cathedral exterior was remodelled in keeping with the Ukrainian baroque. In the same period, a whole new architectural ensemble of baroque structures was erected. It included a bell tower, a refectory with church attached, the metropolitan's residence and a monastery building. Together with St. Sophia Cathedral, all buildings were enclosed with a stone wall which had a gatehouse on the south side and another on the west. The

latter is known as Zaborovsky Gate and has an elaborately moulded pediment. Little is known about the eastern part of Yaroslav's Town located on the hillside sloping towards Kreshchataya Valley. Supposedly, a road ran along today's Postyshev St. from Sophia Gate of the Citadel to the East (Lyadskiy) Gate of Yaroslav's Town, while another road led to the same gate from today's October Revolution Square along present-day Paris Commune St.

Much more is known about the appearance of the northern part of the city where streets corresponding to today's Bolshaya Zhitomirskaya St., Polina Osipenko St., Reitarskaya St. and Yaroslavov Val St. converged upon the West Gate which stood in Lvovskaya Square. In all probability, there was a marketplace at the West Gate which later came to be known as the Lvov Gate. Just outside the gate, there was a wealthy residential area called Kopyrev Konets suburb with boyars' mansions and merchants' houses. From this gate, highways ran towards Vyshgorod and Belgorod while lesser important roads led westward, northward and eastward. The area beyond the gate was called *Dorogozhichi*. The name has been preserved in *Dorogozhitskaya St.* which is now one of the streets entering Lvovskaya Square. Enemies usually advanced upon Kiev from the west, and the Kievites used to say that "over in the *Dorogozhichi* the land is soaked with blood."

Towards the end of the 12th century, the Kiev princes are believed to have built a court complex in Kopyrev Konets suburb, on the same site where we find today the premises of the Kiev State Institute of Fine Arts. It was there, in 1197, that Prince Rurik Rostislavich constructed a church dedicated to St. Basil. As a result of archaeological excavations carried out on the site, foundations of a temple have been discovered dating from the end of the 12th century. Other buildings in the Kopyrev Konets suburb mentioned in chronicles include the monastery of St. Simeon dating from the 11th century and sponsored by the family of Chernigov's ruling princes, and also St. John's Church built in 1120.

In the vicinity of the *Kopyrev Konets*, archaeologists have also discovered the foundations of several other buildings which date back to the 11th-13th centuries. From here, a road (now Smirnov>Lastochkin St.) ran downhill to the Podol area.

Today, the two major streets in the western part of the city are Bolshaya Zhitomirskaya St. and Yaroslavov Val St. Between them now lies a quiet neighbourhood where most of the buildings date from the 19th century. Kiev's nineteenth-century architecture has been well preserved in Reitarskaya, Polina Osipenko, Streletskaaya streets and in Streletsky and Rytsky lanes. The names of Streletskaaya and Reitarskaya streets date from the 17th century when camps existed here of infantrymen called *strelets* (Russian for marksmen) and of cavalry units known as *reitars* (from the German *reiter* meaning horseman). Whenever this area is dug up for any purpose, archaeologists use the opportunity for further study of remaining traces of buildings dating back to Old Rus. Their search was especially productive when ditches were dug here for a gas pipeline. In recent years, much new information has been obtained by the Kiev Archaeological Expedition. The latest evidence indicates that in Yaroslav's Town each block was normally divided into a number of fenced lots. Houses usually consisted of two rooms and together with auxiliary structures were usually set back from the street and arranged at random within the relatively small enclosures which looked somewhat crowded as a result. Major streets followed today's courses more or less but were much narrower and intersected by numerous alleys and side streets.

The third part of Hill Town was Michael's Hill which was populated rather thinly in the times of Prince Yaroslav the Wise. In the middle of the 10th century a lot of bird-catching was done here with nets in a place called *Pereveshiche*. Another place mentioned in connection with Michael's Hill was *Chertovo Beremishche* which seems to have been associated with a pagan cult.

In the 1060s a rich monastery dedicated to St. Dimetrius and maintained by the prince's

court, was founded by Prince Izyaslav Yaroslavich. Somewhere around 1087 his son Yaropolk founded St. Peter's Church which was constructed of stone and formed part of the monastery grounds. Nearby, also in the Monastery, Prince Svyatopolk Izyaslavich built in 1108 the Cathedral of St. Michael of the Golden Top. In the 17th and the 18th centuries the Cathedral was restored but given an exterior typical of Ukrainian baroque. It was thus preserved till the 20th century when it was pulled down due to the reconstruction works in this part of the city. Originally, the cathedral was a single-domed structure cruciform in plan with a small annex serving as a baptistry. It closely resembled the Assumption Cathedral in the Pechersk Lavra and was apparently built by the Lavra's master-builders.

The interior contained magnificent mosaics and frescoes. The huge mosaic composition of the Eucharist which used to adorn the central apse - now on display at the exhibition gallery of St. Sophia Cathedral - and also a number of other mosaics and frescoes are of great artistic value. Some specialists believe that the mosaics of the St. Michael's Cathedral were produced by local masters and that one of them was the famous Rus artist Alipy.

Nowadays, one of Kiev's loveliest parks called Vladimir's Hill is spread over the slopes of what used to be known as Michael's Hill. Here, overlooking the Dnieper, a monument to Prince Vladimir Svyatoslavich was unveiled in 1853. It was designed by sculptors V. Demut-Malinovsky and P. Klodt and architect K. Ton.

South of the site where St. Michael's Cathedral of the Golden Top once stood,

the foundations of a large 11th-century structure have been discovered. Supposedly, this was St. Dimetrius' Cathedral or St. Peter's Church. Archaeologists have also discovered and studied remains of numerous stone and wooden buildings. Restorers have cleaned and restored mosaics and frescoes in ancient churches, historians of architecture have reconstructed the appearance of the ancient Rus buildings. The image of ancient Kiev is being reproduced in sketches and models. Due to all this work, we can now picture up within a certain degree of accuracy what the golden-domed city on the hills looked like in the times of Kievan Rus.

In our days urban development in the Old-Kiev area takes into account the traditional image of these districts which has taken shape in the course of many centuries. Old buildings and monuments of architecture are restored while the architecture of new buildings is designed to blend with existing structures. However, in Lvovskaya Square the former buildings had no historical value and have been pulled down to make room for a whole new modern district which is now nearing completion.

The capital of Soviet Ukraine, the Hero-City of Kiev, is approaching its 1500th anniversary with an abundance of new spacious squares, broad avenues and large residential areas. What was once the centre of an ancient capital is now represented by only a small patch on the city map. Yet the older districts of Kiev that still preserve numerous relics of the city's rich history continue to attract Kiev's residents and visitors, entice them to enjoy a stroll along these quiet and cosy streets.

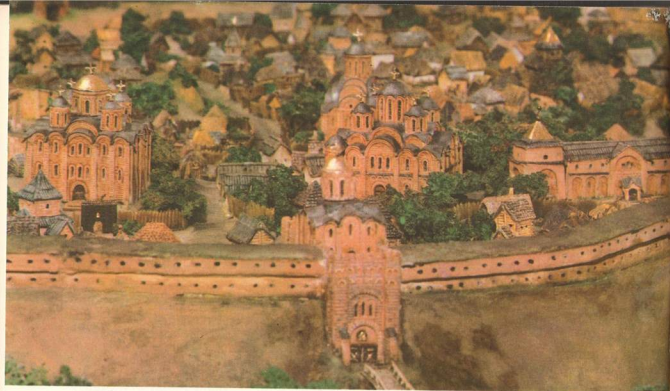
Front cover: View of St. Sophia Cathedral

Back cover: "The Founders of Kiev." Sculpture by V. Borodai

Title page: The Detinets (Citadel) of old Kiev. Model

Used in this publication are photographs of the model and diorama of old Kiev, made by D. Mazzyukovich and O. Kazansky respectively





Золоті ворота і забудова головної  
вулиці «города Ярослав» в XI ст. Макет  
The Golden Gate and the main street in  
Yaroslavl's Town in the 11th c. Model



Золоті ворота. Фото 1980 р.  
The Golden Gate. Photo. 1980



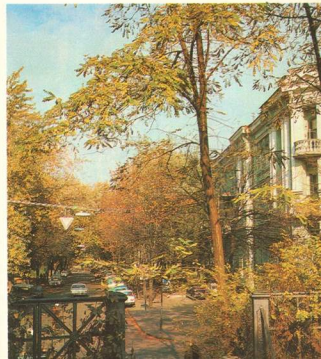
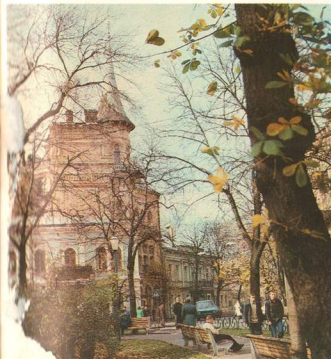
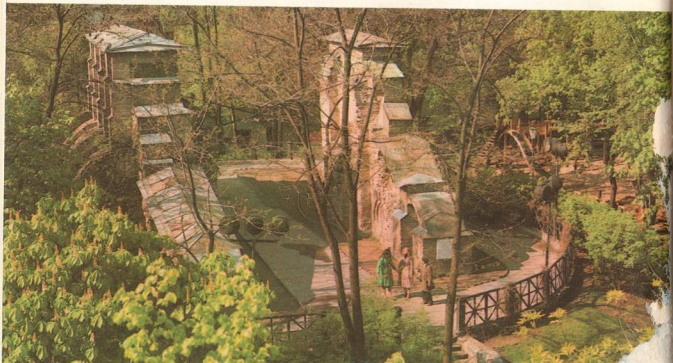
Забудова західної частини «города  
Ярослава». На передньому плані —  
Львівські ворота. Макет

West section of Yaroslavl's Town, Lvov  
Gate is in the foreground. Model

Вулиця Ярославів вал  
Yaroslavov Val St.



Вулиця Золотоворітська  
Zolotovorotskaya St.



1 крб.



Юрий Сергеевич Асеев

## ЛИКИ ДРЕВНЕГО КИЕВА

Фотопутеводитель по историческому  
центру Киева X—XIII веков

(На украинском и английском языках)

Киев, издательство «Мистецтво», 1981  
Фото Бориса Александровича Минделя,  
съемка макетов Василия Ивановича Щербакова

В издании использованы также фото  
И. А. Кропивницкого и В. А. Моруженко  
Макет и художественное оформление  
Юрия Ивановича Доценко

Завідувачий редакцією Г. Ю. Левіцький

Редактор Е. Я. Уманцева

Редактор англійського тексту В. С. Котолупов

Художній редактор В. В. Лісовський

Технічний редактор Н. Г. Орлова

Коректор С. І. Гайдук

Задано до набору 03.01.81. Підписано до друку  
14.07.81. БФ 21094. Формат 70×90/16. Папір крейдяні.

Гарнітура конкорда. Спосіб друку офсетний. Умовн.  
друку арк. 2,34. Умовн. ф.-відб. 13,16. Обл.-вид. арк.  
3,43. Тираж 30 000 прим. Зам. 1—683. Ціна 1 крб.

Видавництво «Мистецтво», 252034, Київ-34,  
Золотоверхівська, 11.

Головне підприємство республіканського вироб-  
ничого об'єднання «Поліграфкнига». 252057, Київ-57,  
Довженка, 3.



ББК 63.3(2Ук—2 Київ)я2  
9(C2)  
А90

Асеев Ю. С.

А90

Обрисы древнього Києва: Фото-  
путівник по іст. центру Києва X—  
XIII ст. / Фото Б. О. Минделя.— К.:  
Мистецтво, 1981.— 28 с., іл.— Текст  
укр. та англ. мовами.

В обк.: 1 крб. 30 000 пр.

Видання, присвячене 1500-річному ювілею  
Києва, розповість численним радянським та зару-  
біжним туристам про столицю давньої Русі періоду  
X—XIII ст., познайомить з історичними архіте-  
ктурними пам'ятками міста, з макетами-реконструк-  
ціями пам'ятників, які не дійшли до нас, із старо-  
давніми вулицями сьогоденного красеня Києва.

А 20904—226

М207(04)—81

1905040100

ББК 63.3(2Ук—2Київ)я2  
9(C2)

© Видавництво «Мистецтво», 1981